

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НЕЙРО-ЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ

Ушкальов В. В., доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту
Харківського національного економічного університету

Розвиток соціально-економічних процесів в країні та світі з року в рік стає все більш динамічним. Це обумовлює актуальність пошуку чинників, що спроможні впливати на зростання конкурентоздатності підприємств та забезпечувати їх високу ефективність в суспільному виробництві. Останнє вбачається можливим, перш за все, шляхом підвищення уваги до людського чинника, забезпечення зростання професіоналізму та розвитку персоналу підприємств.

Необхідність підвищення рівня якості програм навчання та розвитку персоналу обумовлена нагальними соціально-економічними проблемами в країні, зростанням вимог до компетентності працівників та наявністю суттєвих вад традиційних освітніх технологій, що не здатні забезпечити швидке зростання професіоналізму й реалізації трудового потенціалу персоналу підприємств. Отже, підготовка сучасних професіоналів, в свою чергу, зумовлює внесення змін в систему навчання, і зокрема, вимагає якісно нового комплексного усвідомлення професійних, дидактичних, соціально-психологічних особливостей навчального процесу [0]. Реалізація комплексного освітнього впливу з невідповідним результатом вбачається можливою за умови використання в процесі підготовки, перепідготовки та розвитку персоналу новітніх психологічних технологій, зокрема – комунікаційних технологій нейро-лінгвістичного програмування.

Виникнення нейро-лінгвістичного програмування (НЛП) в середині 70-х років минулого століття як психологічного напрямку, що визначав відмінності успішних людей та займався їх моделюванням шляхом аналізу, структуризації та відтворення притаманих ним послідовностей дій, згодом сформувався у відносно струнку систему соціально-психологічного інструментарію щодо підвищення ефективності професійного та особистісного функціонування індивіда [2]. Попри існуючі діаметрально протилежні погляди в академічному середовищі на теоретичну обґрунтованість цього напрямку, не варто залишати поза увагою можливості, що стосуються ретрансляції, технологій створення умов, за яких оволодіння професійними знаннями, уміннями, якостями буде максимально відповідати індивідуальним особливостям кожного з тих, хто навчається.

НЛП в розумінні його засновників – Річарда Бендлера та Джона Гріндера – це методологія, технології й прийоми підвищення ефективності людського спілкування; це процедури моделювання й ретрансляції людської майстерності; це інструментарій удосконалювання людських можливостей. Маючи в своїй основі моделі ефективної комунікації та відтворення набутого досвіду, НЛП набуло поширення в психотерапії, бізнесі, менеджменті та педагогіці. Проте, значний ступінь комерціалізації НЛП-проектів та відсутність академічної наукової підтримки не дозволили цьому напрямку зайняти чільне місце в сучасній методології та практиці освіти.

Більшість існуючих дидактичних наробок, виконаних з використанням НЛП-технологій, стосуються удосконалення методики вивчення іноземних мов та мовної підготовки (Т. Байтукалов, М. Павлова, А. Плігін) [3], загальних принципів подолання неуспішності та побудови навчання з урахуванням особливостей сприйняття учня (М. Гріндер, Л. Лойд) [4], окремих аспектів процесу навчання та розвитку здібностей і саморегуляції (Д. Бівер, Р. Бендлер, Д. Гріндер, Р. Ділц, Т. Епштейн, Ф. Пьюселік) [5–8]. Проте, залишаються недослідженими можливості підвищення ефективності

навчальних програм з підготовки, перепідготовки та розвитку персоналу за умови цілеспрямованого використання НЛП-технологій.

Метою статті є визначення напрямків підвищення ефективності освітніх програм з підготовки, перепідготовки та розвитку персоналу шляхом використання технологій та інструментарію НЛП.

НЛП як система дослідження психофізіологічних засад ефективної поведінки містить специфічний та детально розроблений понятійно-категорійний апарат. Його застосування має утилітарну спрямованість, дозволяючи диференціювати значну кількість особистісних проявів, що обумовлюють результативність діяльності. Втім, у визначенні загальних системних та дидактичних понять: метод, методика, технологія – що мають переважно теоретичну цінність, в межах цього підходу відсутня єдина точка зору щодо їх змістовного наповнення.

Розглядаючи НЛП-технологію як сукупність психологічних засобів, цілеспрямоване застосування яких призводить до підвищення ефективності поведінки в конкретних ситуаціях спілкування чи професійної діяльності, слід окреслити два взаємопов'язаних напрямки удосконалення навчального процесу: 1) оптимізація навчальної діяльності того, хто навчається; 2) підвищення психолого-педагогічної компетентності викладача.

В обох випадках застосування НЛП-технологій передбачає здійснення впливу та зміни: психічних процесів, психічних станів, психологічних властивостей та на їх основі – зміни змісту та структури дій на більш ефективні у певних ситуаціях. Відповідно до цього може відбуватися системна модифікація значної кількості психологічних елементів (або їх окремих характеристик), що наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Цільові об'єкти впливу при застосуванні технологій НЛП

Психічні процеси	Психічні стани	Психічні властивості	Діяльність
відчуття; сприйняття; пам'ять; увага; мислення; мова; уява	емоції; почуття; афекти; настрої; мотивація; воля	упевненість; товариськість; дружелюбність; практичність; гнучкість; дисциплінованість; толерантність; конфліктність; агресивність; відповідальність і ін.	стратегія і тактика поведінки; уміння; навички, цілі; цінності; переконання; установки та ін.

В контексті основних цілей освітнього процесу застосування НЛП-технологій вбачається можливим для вирішення відповідних освітніх завдань, інструментальне забезпечення яких представлено в табл. 2. Вплив на психічні стани та психічні властивості при цьому слід розглядати як допоміжний та супровідний. Застосування НЛП-технологій та інструментарію, таким чином, в першу чергу має прискорити терміни виконання освітніх програм та створити умови для формування стійких професійних умінь. Оволодіння ж персоналом в процесі навчання наведеними інструментами також надає можливості для їх використання надалі в процесах саморозвитку, самоактуалізації, формування професійної самосвідомості та підвищення індивідуальної ефективності діяльності.

Застосування НЛП-технологій в контексті завдань навчального процесу [9; 10]

Мета навчального процесу	Завдання та результати впливу	НЛП-технології та інструменти
Навчальна	створення умов для покращення сприйняття навчального матеріалу	діагностика та використання ведучої репрезентативної системи; використання відповідних предикатів; організація навчального простору з урахуванням закономірностей психогеографії
	поліпшення та прискорення запам'ятовування навчального матеріалу	виявлення та використання індивідуальних стратегій запам'ятовування; якоріння;
	оволодіння результативними мисленнєвими та поведінковими стратегіями	моделювання успішних мисленнєвих та поведінкових стратегій;
	прискорення оволодіння уміннями та навичками	аналіз структури досвіду та її оптимізація; субмодальні зрушення
Розвиваюча	удосконалення професійно-важливих особистісних якостей	змах; фреймінг; якоріння; робота на лінії часу
	розвиток здібностей	моделювання успішних мисленнєвих та поведінкових стратегій
	формування системного та критеріально визначеного світосприйняття	мета-модель (уточнення змісту повідомлення); Мілтон-модель (формування прихильності та згоди)
Виховна	формування готовності до навчання та професійної діяльності	фрейм «добре сформульованого результату»; якоріння
	побудова системи особистісних та професійних цінностей	виявлення і використання структури цінностей; нейро-логічні рівні
	мотивація	стратегії мотивації; робота на лінії часу
	розвиток системи саморегуляції та самовдосконалення	управління емоційними станами; субмодальні техніки; зміна позицій сприйняття

Характерною рисою НЛП-підходу слід визнати формування готовності до швидких та результативних змін в структурі поведінки [4]. Саме створення відповідного психоемоційного стану та усвідомлення наявності всіх необхідних ресурсів є першим кроком до майбутніх перетворень. Це досягається шляхом усвідомлення та системного застосування в повсякденній діяльності принципів позитивного мислення:

орієнтація на результат, а не на проблеми;

пріоритетне питання «Як?» (визначає необхідні елементи процесу, що призводять до результату), а не «Чому?» (фокусує увагу на причині незадовільного результату);

зворотний зв'язок замість невдачі (зворотній зв'язок спрямовує на пошук нових дій для досягнення результату. Переживання ж невдачі гальмує творчій пошук, емоційно забарвлюючи й закріплюючи сумнів у власних можливостях та здібностях);

пошук можливостей, замість необхідності (ґрунтується на ідеї збільшення свободи через розширення вибору варіантів поведінки) [2; 9].

Дієвість зазначених принципів позитивного мислення та їх легке засвоєння досягається шляхом поєднання їх з кібернетичними законами та уявленнями про системну організацію реальності, що в метафоричній формі формулюються як пресупозиції (передумови застосування) НЛП:

1. Карта – це не територія. У кожної особистості – своє власне суб'єктивне бачення світу.

2. Розум, емоції та тіло – взаємопов'язані елементи однієї системи.

3. Життєвий досвід кодується в нервовій системі у вигляді образів, звуків, почуттів, смакових відчуттів і запахів.

4. Зміст комунікації полягає в тій реакції, яку вона викликає.

5. Не буває поразок – буває тільки зворотний зв'язок.

6. В основі будь-якої поведінки лежить позитивний намір.

7. Всесвіт дружельюбний та багатий на ресурси [2; 9; 11].

Створення психологічної готовності викладача до успішного викладання та трансформація її у психологічну готовність персоналу шляхом приведення у відповідність системи очікувань суб'єктів навчального процесу є важливою передумовою застосування інших психологічних інструментів.

Визначимо теоретичні концепти наведених НЛП-технологій. Провідними з них є: репрезентативні системи; субмодальне кодування особистісного досвіду; мовно-комунікативні техніки; умовно-рефлекторне підкріплення (якоріння) та ієрархії суб'єктивного досвіду (ієрархії критеріїв, цінностей).

Поняття репрезентативних систем в НЛП використовується для характеристики опрацювання індивідом інформації, що надходить з оточуючого світу. Це відбувається через використання певних стратегій обробки інформації та використання одного з трьох каналів [2]:

візуального (людина більше запам'ятовує інформацію, яку побачила сама);

аудіального (більше запам'ятовує інформацію, яку вона почула);

кінестетичного (запам'ятовує інформацію, яку відчула);

Як правило, один з каналів у людини є основним, тобто використовується частіше за інші. Саме в ньому людина здатна розрізняти максимальну кількість відмінностей, і, як наслідок – сприймати найбільшу кількість інформації. Процес сприйняття інформації відбувається з її перекодуванням у мовні конструкції. Використання слів, що притаманні лише для одного каналу надходження інформації (предикатів) значно підвищує суб'єктивне відчуття «розуміння» співбесідника в разі їх відповідності основній репрезентативній системі. І навпаки – використання предикатів неведучої репрезентативної системи вимагає від слухача додаткових зусиль для перекодування отриманої інформації, що зменшує швидкість її засвоєння.

Виявлення основної репрезентативної системи можливе шляхом спостереження за предикатами, що використовує людина, та невербальними проявами.

НЛП виходить з уявлення про те, що кодування інформації у мозку людини відбувається через надання внутрішнім образам, звукам, відчуттям, певних характеристик, що отримали назву «субмодальності».

Кожна з трьох репрезентативних систем і, відповідно, кожний інформаційний канал, мають свої субмодальні властивості (табл. 3). Зміна (свідома чи несвідома)

ключових субмодальних характеристик призводить до зменшення або збільшення рівня емоційних реакцій індивіда щодо об'єкту, який було кодовано в наслідок сприйняття інформації.

Таблиця 3

Субмодальні характеристики репрезентативних систем

Репрезентативна система	Субмодальні характеристики
Візуальна	Положення. Форма. Відстань. Кольор. Яскравість. Фокус. Рух. Пропорції. Розмірність
Аудіальна	Положення. Висота. Гучність. Моно/стерео. Монотонність. Темп. Ритм. Тривалість
Кінестетична	Якість. Інтенсивність. Положення. Рух. Напрямок. Швидкість. Розмір

Закріплення інформації в суб'єктивному досвіді в рамках НЛП розглядається як процес умовно-рефлекторного обумовлювання – якоріння. Це процес, за допомогою якого будь-яка подія (звук, слово, підняття руки, інтонація, дотик), внутрішня або зовнішня, може бути пов'язана з певною реакцією або станом і викликати її прояв. Якоря можуть виникати природно й установлюватися навмисно. Використання якоріння може значно скоротити час на приведення студента в стан готовності до сприйняття навчального матеріалу.

Якір – це будь-який стимул, пов'язаний з певною реакцією, і який викликає певний психоемоційний стан. Позитивний якір – викликає ресурсний стан (приємне переживання). Негативний якір викликає нересурсний стан (неприємне переживання).

Існують певні правила встановлення якорів [9; 10]:

1) максимум переживання. Якір ставиться під час найвищої інтенсивності переживання, а не на вході чи виході з нього. Це дає змогу відтворити саме необхідний стан, а не процес;

2) нестандартність. Якір повинен бути своєрідним і нетиповим для повсякденних дій;

3) точність. Відтворення якоря без спотворення обумовлює необхідну інтенсивність бажаного переживання.

4) чистота. Постановка якоря в ситуації відсутності інших інтерферуючих додаткових стимулів обумовлює максимальну інтенсивність реакції при його повторному пред'явленні.

В аспекті підвищення психологічної компетентності викладача окреме місце посідає оволодіння стратегією ефективної комунікації та інтерпретації поведінки. Традиційно в НЛП вона розглядається як сукупність навичок здійснення трьох комунікаційних процесів [10]: 1) калібрування – процес виявлення зовнішніх ознак поточного стану; 2) підстроювання – процес узгодження свого стану зі станом іншого; 3) ведення – процес зміни свого стану для узгодженої зміни стану іншого.

Області калібрування й підстроювання: тіло, ритм, голос, мова. Сформувавши навички відслідковування змін психоемоційного стану тих, кого навчають, викладач набуває змоги своєчасно змінювати власну стратегію поведінки для забезпечення відповідності в системі «передача інформації – сприйняття».

Припускаючи кібернетичну єдність емоцій, фізіологічних проявів та мислення, що, фактично, утворюють саморегульовану систему з трьома центрами регуляції, в НЛП використовують трьохелементну модель інтерпретації поведінки: Намір – Поведінка – Значення [9; 10]. Намір – це глибинна мета будь-якої поведінки, що передбачає існування емоційно-мотиваційних компонент. Намір є завжди позитивним.

Реалізація наміру відбувається на рівні поведінки. Остання може бути як результативною, так і не результативною. При цьому вона явно не демонструє наміру, що її спричинив.

Сприйняття повідомлення передбачає ж мисленнєво-оцінну діяльність, що полягає у приписуванні поведінці іншої людини певного значення, виходячи з власного уявлення про її дії. Це призводить до чисельних помилок під час намагання зрозуміти поведінку іншої людини. Відмова від миттєвого приписування власного значення поведінці, що спостерігається, та пошук позитивної першопричини дозволяє зберегти позитивне ставлення до комуніканта й уникнути протистояння та конфліктності.

Отже, за умови застосування зазначених НЛП-технологій на рівні свідомого застосування навичок, можна досягти підвищення ефективності освітнього процесу в аспектах: досягнення навчальної, розвиваючої та виховної цілей; підвищення гнучкості та результативності освітніх дій; більш повного використання особистісного потенціалу, що зумовлений індивідуальними особливостями сприйняття та мислення. В подальших дослідженнях доцільно визначити можливості щодо методичного забезпечення розвитку трудового потенціалу персоналу та сприяння реалізації його активності, саморегуляції, саморозвитку через оволодіння зазначеними технологіями.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Никишина И. В. Инновационные педагогические технологии и организация учебно-воспитательного и методического процессов в школе: использование интерактивных форм и методов в процессе обучения учащихся и педагогов / И. В. Никишина. – Волгоград : Учитель, 2008. – 91 с..
2. О'Коннор Дж. Введение в нейролингвистическое программирование. Новейшая психология личного мастерства / Дж. О'Коннор, Дж. Сеймор. – М. : ФАИР ПРЕСС, 2008. – 288 с..
3. Плигин А. Now Let's Play English. Личностно-ориентированное обучение английскому языку / А. Плигин, И. Максименко. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2005. - 272 с..
4. Гриндер М. НЛП в педагогике. Исправление школьного конвейера / М. Гриндер, Л. Лойд. – М. : Ин-т общегуманитар.исслед., 2001. – 307 с..
5. Бивер Д. НЛП для ускоренного обучения. Как учиться быстро и эффективно, используя свой мозг на 100% : методическое пособие для слушателей курса «Нейролингвистическое программирование» / Д. Бивер. – М. : Маркетинг, 2004. – 184 с..
6. Пьюселик Р. Ф. Войны реальности. Терапия диссоциированного состояния / Р. Ф. Пьюселик, А. Дж. МакБи. – СПб. : Речь, 2010. – 333 с..
7. Гриндер Дж. Шепот на ветру. Новый код в НЛП / Дж. Гриндер, К. Бостик Сент-Клер. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 445 с..
8. Эпштейн Т. А. Динамическое обучение / Т. А. Эпштейн, Р. Б. Дилц. – М. : МОДЭК, 2001. – 416 с..
9. Плигин А. Руководство к курсу НЛП-практик / А. Плигин, А. Герасимов. – М. : Центр НЛП в образовании, 2000. – 568 с..
10. Боденхамер Б. НЛП-практик: полный сертификационный курс : учебник магии НЛП / Б. Боденхамер, М. Холл. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003.- 272 с
11. Бендлер Р. Руководство по изменению личности / Ричард Бендлер [пер. с англ. Т. Новиковой]. – М. : Эксмо, 2010. – 208 с.

Особливості використання технологій нейро-лінгвістичного програмування в процесі навчання та розвитку персоналу. Ушкальов В. В.

Особенности применения технологий нейро-лингвистического программирования в процессе обучения и развития персонала. Ушкалёв В. В.

Realization process of neuro-linguistic programming, in staff training and development.. Ushkalyov V. V.

РЕЗЮМЕ.

У статті визначено можливості підвищення ефективності освітнього процесу, що виникають за умови використання технологій нейро-лінгвістичного програмування.

Ключові слова – навчання та розвиток персоналу, освітні технології, комунікація.

РЕЗЮМЕ.

В статье определены возможности повышения эффективности образовательного процесса, возникающие при использовании технологий нейролингвистического программирования.

Ключевые слова – обучение и развитие персонала, образовательные технологии, коммуникация.

SUMMARY.

This article are considered identified opportunities for improving the educational process, arising from the use of technology neuro-linguistic programming.

Keywords – learning and development of personal, the educational tecnologis, communication.